

Kutu 2.3

Hizmet Üretim Endeksi: Arz ve Talep İlişkisi

TÜİK, Avrupa Birliği (AB) İş İstatistikleri mevzuatında son dönemde yapılan değişikliklerin Kısa Dönemli İş İstatistikleri'ne yansıtılması çalışmaları kapsamında, Hizmet Üretim Endeksi'ni (HÜE) 2024 yılı Mart ayı itibarıyla yayımlamaya başlamıştır. Yeni endeks, 2021 yılı ortalaması 100 olacak şekilde hesaplanmakta ve 2017 yılından başlamak üzere aylık frekansta yayımlanmaktadır. Hizmet Üretim Endeksi, aşağıda listelenen hizmet sektörlerini kapsamaktadır:

- H - Ulaştırma ve depolama
- I - Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri
- J - Bilgi ve iletişim
- L - Gayrimenkul faaliyetleri
- M - Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
- N - İdari ve destek hizmet faaliyetleri

HÜE, hizmet sektöründe belli bir dönemde üretilen çıktının hacmine ilişkin bilgi vermeyi amaçladığından fiyat etkilerinden arındırılmaktadır. Fiyat etkilerinden arındırma (reelleştirme) sürecinde NACE Rev.2 sınıflamasına göre dörtlü faaliyet düzeyindeki ciro değerleri ile çoğunlukla Hizmet Üretici Fiyat Endeksi'nden elde edilen uygun deflatörler kullanılmaktadır.¹ HÜE, zincirleme endeks yöntemine göre hesaplanmakta, NACE Rev. 2 sınıflamasına göre üst seviye endekslerin toplulaştırılmasında ilgili sektörlerin GSYİH katma değer ağırlıkları kullanılmaktadır.

Hizmetlerin çoğunun doğası gereği stoklanamadığı göz önünde bulundurulduğunda HÜE'nin hem hizmet talebine hem de arzına ilişkin zamanlı ve değerli bilgiler barındırdığı değerlendirilmektedir. Hizmet katma değerinin milli gelir içindeki payı, 1998-2023 döneminde ortalama yüzde 57 civarındayken hizmetlere ilişkin harcamalar nihai hanehalkı tüketiminin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır (2009-2023 dönem ortalaması yüzde 45,9). Milli gelire ilişkin istatistiklerin referans döneminden iki ay gecikmeli olarak açıklandığı düşünüldüğünde, bu yeni endeksin hizmet üretimi ve tüketimine ilişkin fikir vererek üretim ve talep koşullarını zamanlı olarak takip etmede faydalı olacağı ve para politikası karar süreçlerinde gözetilen bilgi setine girdi oluşturabileceği değerlendirilmektedir. Bu istatistiğin arz ve talep ile olan bağlantısının daha iyi anlaşılması HÜE'nin daha sağlıklı yorumlanmasını ve kullanılmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede, kutu HÜE ile hizmet arzı ve talebinin ilişkisini incelemektedir.

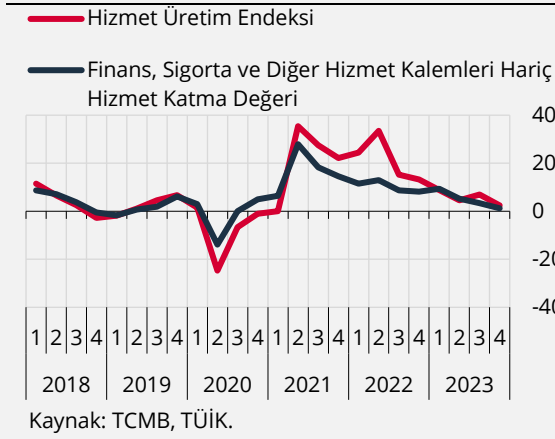
Hizmet Üretim Endeksi ve Hizmet Üretimi

HÜE; finans, sigorta ve diğer hizmet kalemleri hariç GSYİH hizmet alt kalemlerinin tümünü içermektedir. Dolayısıyla, HÜE'nin hizmet üretimini öncüleme gücüne bakılırken üretim yönünden GSYİH altındaki eşleşen hizmet kalemlerinin incelemeye dahil edilmesi daha doğru bir yaklaşımdır. Bu nedenle HÜE ile karşılaştırma yapılırken finans, sigorta ve diğer hizmet kalemleri hariç GSYİH reel hizmet katma değeri tercih edilmiştir. HÜE ve ilgili hizmetlerin reel katma değerinin yıllık ve çeyreklik değişimleri incelendiğinde serilerin birbiriyle büyük oranda uyumlu hareket ettiği gözlenmektedir (Grafik 1 ve Grafik 2). İki seri arasındaki eşbağıntı katsayısı yıllık değişimler için 0,93, çeyreklik değişimlere için ise 0,95 olarak hesaplanmaktadır.

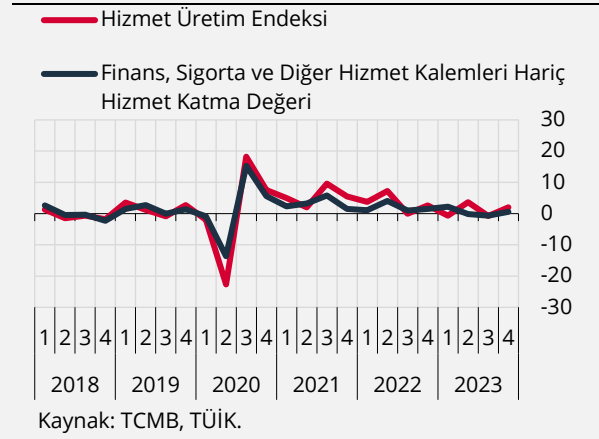
İki seri arasındaki yüksek eşbağıntı, HÜE'nin hizmet reel katma değeri için iyi bir öncü göstere olabileceğine işaret etmektedir. Diğer taraftan, arz yönlü bakış açısıyla değerlendirildiğinde endeks, seçilmiş hizmet katma değeri kalemleriyle uyumlu seyretse de bazı farklılaşmalar mevcuttur. Bu farklılaşmaların önemli bir kısmının HÜE'nin cirolardan derleniyor olması nedeniyle tam olarak katma değeri ifade etmemesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

¹ Deflatör olarak %94,1 oranında Hizmet Üretici Fiyat Endeksi, %5,9 oranında diğer fiyat endeksleri (TÜFE, Yi-ÜFE, YD-ÜFE, Tarım Ürünleri ÜFE ve İnşaat Maliyet Endeksi) kullanılmaktadır.

Grafik 1: HÜE ile Finans, Sigorta ve Diğer Hizmetler Hariç Reel Hizmet Katma Değeri (Yıllık % Değişim)

Grafik 2: HÜE ile Finans, Sigorta ve Diğer Hizmetler Hariç Reel Hizmet Katma Değeri (Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış, Çeyreklik % Değişim)

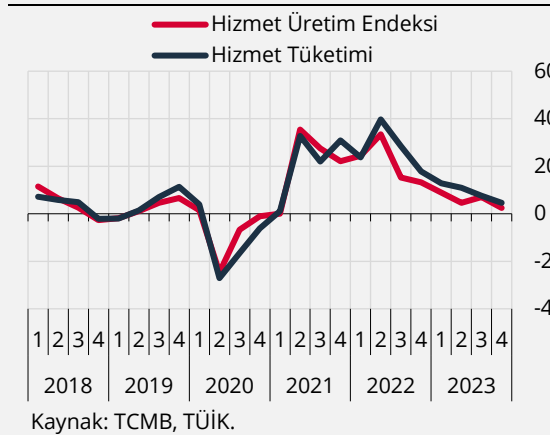

Hizmet Üretim Endeksi ve Hizmet Tüketimi

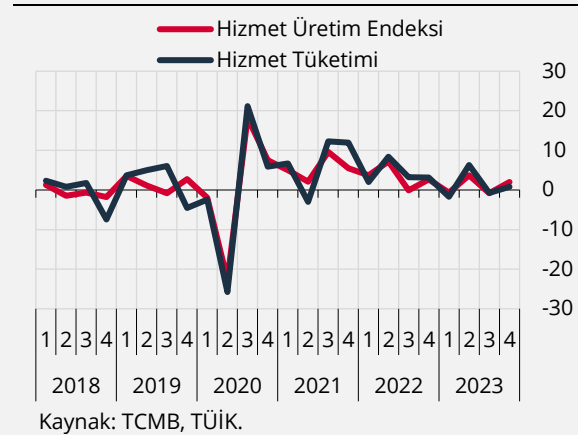
HÜE, toplam satışı işaret eden cirolar üzerinden hesaplanması ve hizmetlerin doğası gereği stoklanamayacağı dikkate alındığında üretimin yanı sıra dolaylı bir talep göstergesi olarak da ele alınmaktadır. Nitekim, reel hizmet tüketimi ile HÜE'nin yıllık değişimleri arasındaki eşbağıntı katsayısı 0,95 civarındayken çeyreklik değişimleri arasındaki eşbağıntı katsayısı 0,92 olmaktadır.

Hanehalkının nihai tüketim harcamaları içinde yer alan hizmet tüketimi ile HÜE'nin seyri yıllık ve çeyreklik değişimler üzerinden karşılaştırıldığında iki serinin oldukça yakın seyrettiği ancak serilerde dönemsel olarak ayrışmaların olduğu görülmektedir (Grafik 3 ve Grafik 4). Bu ayrışmaların, yukarıda da bahsedilmiş olduğu gibi alt grupların katma değer ağırlıklarıyla toplulaştırılması ve fiyat arındırmasının büyük ölçüde üretici fiyatlarıyla yapılmasından kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmektedir. Bunun yanında, hizmet özel tüketimi içinde finans ve sigorta ile diğer hizmetler kaleminin ayrıştırılmaması da buradaki dönemsel farklılaşmada rol oynamaktadır.

Grafik 3: HÜE ve Hizmet Tüketimi (Yıllık % Değişim)

Grafik 4: HÜE ve Hizmet Tüketimi (Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış, Çeyreklik % Değişim)

Özetlemek gerekirse, TÜİK tarafından açıklanmaya başlanan Hizmet Üretim Endeksi, hesaplanma yöntemi, içeriği ve hizmetlerin çoğunlukla stoklanamayan yapısı dikkate alındığında hem bir üretim/arz hem de bir tüketim/talep göstergesi olarak kullanılabilir. Nitekim dönem dönem ayrışmalar olmakla birlikte HÜE'nin hem hizmet katma değeri hem de hizmet tüketimi ile yıllık ve çeyreklik değişimleri yüksek benzerlik sergilemektedir. Bu çerçevede HÜE'nin, para politikası karar süreçlerinde hizmet arz ve talebine ilişkin koşulların daha zamanlı takip edilebilmesine katkı sağlayacak önemli bir öncü gösterge niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir.